

ИСТОРИОГРАФСКИ АНАЛИЗ ВЪРХУ РЕЛАЦИЯТА ДИАСПОРА-ГЛОБАЛИЗЪМ

Проф. дн Нарцис Торбов

Историографският преглед на научната литература, посветена на проблемите на отношението - връзката (релация) между диаспора и глобализъм, изисква известни терминологични уточнения.

Първото от тях е **глобализацията** като понятие, въведено и използвано в българските научни изследвания. Нейната същност се изразява „в протичането на редица икономически, политически, социални, технологични, културни и др. процеси, които се изразяват в отношенията между различни държави, хора и организации. Тези процеси се приемат като стъпки за премахване на границите и максимално възможно скъсяване на разстоянията в световен мащаб. Промените целят да се осигури достъпност, лесно разпространение и взаимно навлизане на хора, стоки, капитали, културни ценности, технологии и др. (Вълкова 2010, 24). Същевременно процесите на глобализация водят в известна степен до ограничаване „суверенитета на държавите, защото става прехвърляне на суверенитет от националната държава към международни съюзи като Европейския съюз и на международни организации като Световната търговска организация и Международния валутен фонд. Този процес е благоприятен за либерализиране на икономиката“ (Босаков 2021, 3). Държавата със своите органи на управление следва международното право като „част от нейната полицейска и съдебна роля се поема от международни организации за сигурност (Съвет за сигурност на ООН, НАТО, Интерпол, Европол) и правосъдие (Съдът за правата на човека в Страсбург, Международен търговски арбитраж)“ (Босаков 2021. стр. 3).

Следователно процесите на глобализация влияят пряко на социално-икономическата свързаност на България с всяка емигрантска общност, установена зад граница. Те са определени в голяма степен от задълженията, произтичащи от членството на нашата държава в Европейския съюз. Съобразени са като цяло с основните аспекти на процесите на глобализация:

икономическа взаимозависимост, водеща до движение на стоки, услуги, технологии и капитали през границите, създаваща все по-свързани национални икономики;

политически отношения, организиращи международни институции за преки социални контакти между отделните държави;

технологично развитие на транспорта и комуникациите, позволяващо лесното и бързо движение на хора и информация;

културно влияние, водещо до сближаване на националните общности, включени в рамките на държавните граници.

Тези аспекти влияят на социално-икономическото състояние на всяка от създадените български общности зад граница и определят отношенията между тях и държавата. Същевременно те са определящи и за контактите между отделните субекти - граждани на Република България и емигранти, установени зад граница, които често пъти имат различно отношение към глобализацията, като световен процес.

Тя е от полза за просперитета на богатите страни, смятат **антиглобалистите**. Сред тях, обаче, не е България. „Отварянето на пазарите, свободното движение на хора, капитали, стоки, услуги и идеи е от полза за най-големите корпорации, понеже само те имат средства да се възползват икономически от глобалността по следните основни начини:

- Да извличат най-евтини суровини от най-отдалечени места в света;
- Да минимализират своите разходи чрез рязко увеличаване мащаба на производството;
- Да привлекат най-качествената работна ръка, като предложат най-високо заплащане;
- Да преместват производството в по-благоприятни условия на различни места в света“ (Босаков 2021, 3-4).

Защитниците на глобализацията смятат, че „либерализирането на търговията е от полза за всички участници в нея... благосъстоянието на човечеството като цяло в последните десетилетия се подобрява в абсолютни стойности, независимо от факта, че в относителни стойности по-богатите страни бележат по-бърз ръст“ (Босаков 2021, 4). Привържениците на процесите на глобализация твърдят че комуникациите, които бележат бързо развитие, съдействат за запазването на културите на отделните общности, тъй като им предоставят възможност за разпространяване и възпроизвеждане (Босаков 2021, 4).

Терминологическите уточнения налагат и определянето на понятието **диаспора** - „значителна част от даден народ или етническа общност извън пределите на държавата, от която произлизат“ (Вж. Речник на българския език - <https://ibl.bas.bg/rbe/>).

Необходимо разглеждането на състоянието и състава на българските общности в чужбина, тъй като икономическите и политическите промени водят до засилване на миграционните процеси след 1989 г. „България е страната с едно от най-многобройните емигрантски населения в Европа и Централна Азия. По данни на UNDESA, през 2020 г. приблизително 1,7 милиона българи живеят в чужбина (Гароте-Санчес/Крюдер/Теставерде 2021, 8). UNDESA - Отдел на ООН по икономически и социални въпроси (United Nations Department of Economic and Social Affairs). Българските емигранти населяват предимно държави, включени в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) - по-голямата част от тях са от Европейския съюз (ЕС). „Повечето българи в чужбина живеят в страните от ОИСР (86%), а останалите 14% са в страни извън ОИСР. В рамките на ОИСР, българите живеят основно в други страни от ЕС-28, където българското емигрантско население е над 800 000 души. Турция е другата голяма страна-домакин за българските емигранти в ОИСР, където живеят над 300 000 българи. Останалите 8% от българските емигранти в страните от ОИСР живеят предимно в САЩ, Канада и Израел. След 2007 г. миграцията на българи към ЕС се увеличава поради отмяната на ограниченията за движение на работна ръка (Гароте-Санчес/ Крюдер/Теставерде 2021, 9). Държавите-членки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие са Австралия, Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Дания, Естония, Израел, Ирландия, Исландия, Испания, Италия, Канада, Колумбия, Коста Рика, Латвия, Литва, Люксембург, Мексико, Нидерландия, Нова Зеландия, Норвегия, Полша, Португалия, Словакия, Словения, САЩ, Турция, Унгария, Финландия, Франция, Чехия, Чили, Швейцария, Швеция, Южна Корея и Япония.

Емиграционните процеси са особено интензивни след влизането на България в Европейския съюз. „След 2007 г. миграцията на българи към ЕС се увеличава поради отмяната на ограниченията за движение на работна ръка. Миграцията към страните от ОИСР като цяло нараства от 2007 г. насам, главно поради увеличени приток в страните от ЕС. След присъединяването на България към Европейския съюз на 1 януари 2007 г. повечето законови ограничения за движението на работна ръка бяха премахнати. Последващото нарастване на миграционното движение е очевидно от непосредствения скок на притока към ОИСР през 2007 г. През следващите години миграцията към ОИСР (предимно ЕС) нараства непрекъснато. През 2014 г. бяха премахнати и последните останали

ограничения за движение на българи към ЕС, което за пореден път доведе до скок на миграцията на българи към ОИСП“ (Гароте-Санчес/Крюдер/Теставерде 2021, 9).

От особено значение за българската диаспора е възрастовия профил на емигрантите. „В съответствие с икономическата мотивация за миграция, хората в трудоспособна възраст са най-многобройната група в българското емигрантско население. Сравненията на българските емигранти и не-емигранти, направени с помощта на данните на статистиката за населението на ЕС за 2019 г., показват, че българите в чужбина обикновено са в трудоспособна възраст. Всъщност демографското разпределение на българските емигранти е концентрирано около годините на трудоспособната възраст (между 25-54 години)..., като младите емигранти са повече от възрастните емигранти. Съотношението между половете при българските емигранти е балансирано, като възрастовото разпределение не се различава при мъжете и жените емигранти“ (Гароте-Санчес/Крюдер/Теставерде 2021, 20-21). „Българските емигранти с високо ниво на завършено образование са концентрирани в страните от ЕС с високи доходи, докато тези с ниско ниво на умения са предимно в Южна Европа“ (Гароте-Санчес/Крюдер/Теставерде 2021, 25). Следователно промяната на състава на българските общности зад граница след 1989 г. е от съществено значение – голяма част от българските емигранти са в трудоспособната възраст (между 25-54 години) и са в пряка зависимост с развиващите се процеси на глобализация.

Необходимо е да се отбележат настъпилите промени след включването на България в Европейския съюз. Всеки български гражданин получава големи възможности за интегриране:

- ⇒ може да пътува, работи, учи или живее във всяка една държава-членка, включително и правото да развие собствен бизнес в държава-членка и да ползва системите за социално осигуряване;
- ⇒ може да гласува на местните и общински избори и на изборите за Европейски парламент в държавата-членка, в която пребивава, и дори да се кандидатира както на местни, така и на европейски избори;
- ⇒ ползва се от закрилата на дипломатическите и консулските органи на всяка друга държава-членка на територията на страни, които не са членки на ЕС и в които собствената му държава-членка няма представителство;

- ⇒ може да използва телефонни и онлайн услуги без допълнителни разходи, в която и държава-членка да се намира;
- ⇒ получава достъп и до онлайн услуги за видео и музика в целия Съюз, като личните данни са защитени от европейското право.

Следователно не само гражданите, живеещи в политическите граници на българската държава, но и тези, които образуват емигрантските общности, са пряко свързани с процесите на глобализация в Европейския съюз. Направеното заключение е особено важно за всички научни изследвания, отразяващи състоянието и развитието на българските диаспори в рамките на съюза, публикувани след 2007 г. Те са свързани с глобализацията, като част от икономическата, политическата, социалната и културната същност на обединена Европа. Тези публикации не могат да бъдат детайлно разгледани, тъй като съдържат огромен обем от информация. Необходимо е да бъде отбелязано следното за останалата част от света, населявана с български емигрантски общности. Процесът на глобализация се изразява в технологично развитие на транспорта и комуникациите, позволяващо лесното и бързо движение на хора и информация и културно влияние, водещо до сближаване на националните общности, включени в рамките на държавни граници.

Отделни автори се спират на редица проблеми, свързани с процесите, водещи до създаването на мигрантски общности и същността, развитието и значението на създадените по национален принцип диаспори в световен мащаб (Борисова 2023; Босаков 2021; Зарева 2016; Илиев 2008; Илиев 2016; Маринов 2007; Пеовски 2016; Христова-Балканска 2016; Фоканов 2008; Fernández de la Hoz 2004; Jo 2022; Kühn 2009; Lassnigg 2021; Moosmüller 2002; Mundt 2005; Robertson-von Trotha 2019a; Robertson-von Trotha 2019b).

Публикувани са редица изследвания на български език, посветени на процесите на глобализация в световен мащаб (Босаков 2021; Вълкова 2010; Денчев, Куманова, Казански, Василев 2016; Дуранкев 2016; Знеполски 2007; Илиев 2008; Минчев 2000; Петров-Митов 2008; Райчев, Маджурова, Стоянова 2020; Семов 2004; Христов 2015).

Цел на настоящия историографски преглед е разглеждане само на отделни специализираните научни изследвания, в които са засегнати значими проблеми относно влиянието на процесите на глобализация върху състоянието на българските

диаспори след 1989 г., като акцентът е поставен на тези, които са формирани в рамките на Европейския съюз.

Изпълнението на отделните задачи е подчинено на всеки от социално-икономическите проблеми на българските общности зад граница, разгледани в научната литература:

- ⇒ състояние на българските диаспори;
- ⇒ политиката на Европейския съюз и България по отношение на емиграцията;
- ⇒ влиянието на емигрантските общности върху българската икономика;
- ⇒ социалните отношения, съществуващи сред българската емиграция;
- ⇒ обществения живот на българските общности зад граница;
- ⇒ българската диаспора в Испания.

*

*

*

В научната литература е отразено общото състояние на българските диаспори зад граница. Отчетено е, че след началото на 90-те години емиграционната вълна се засилва към Германия, САЩ и Канада – „привлекателни дестинации за добре образовани и активни хора“ (Христова-Балканска 2016, 122). Постоянното пребиваване в държавите от Западна Европа е възпрепятствано от „забрани върху мобилността на работната сила и прилаганите в ЕС политики на ротация“ (Христова-Балканска 2016, 122). След влизането на България в Европейския съюз настъпват промени - постоянната емиграция отстъпва място на тази, която е с временен сезонен характер. Нейни представители са „хора с по-ниска степен на професионална подготовка и образование“, които се насочват към Испания, Гърция, Италия и Португалия (Христова-Балканска 2016, 122). Голяма част от тях стават постоянно пребиваващи. „Интегрирането на българските емигранти в приемащата страна е подкрепено от мрежите на социалните отношения и контакти между емигрантите (семейство, приятели и професионален статус на етническите и културни отношения). Това помага за по-бързото

и по-лесното адаптиране към условията на живот и труд в приемащата ги страна“ (Христова-Балканска 2016, 122).

Проблемът за политиката на Европейския съюз също е разгледан в научната литература - обща рамка и правна основа по отношение на емиграцията и убежище и създаване на единна граница и трансфер на информационни данни между държавите-членки (Маркова 2012). Обърнато е внимание и на настъпилите промени в България след включването на страната в съюза. Представена е законодателната рамка на българската миграционна политика - нормативна и институционална уредба (Мишева 2012). Очертани са и насоките за подпомагане на образованието на българите зад граница от страна на държавата (Зарева 2012а).

Важен проблем, намерил място в научната литература, е свързан с влиянието на емигрантските общности върху българската икономика - привличане на преки чужди инвестиции (ПЧИ). Български емигранти влагат финансови средства в закупуване на недвижими имоти, индустриални земи и сгради и се учредяват малки и средни производствени и търговски предприятия. Паричните трансфери на българската трудова емиграция, насочени към България, нарастват и оказват съществено влияние върху потреблението в страната. “Българската диаспора е най-активна при изпращане на парични трансфери от САЩ, Испания, Великобритания“ (Христова-Балканска 2016, 123-124). „В общи линии, трансферите се използват главно за покриване на текущи нужди: храна, режийни разноски, медицински услуги, образование и т.н. В тази връзка паричните трансфери облекчават дефицитите в социалния сектор. Същевременно те са и от жизнено важно значение за сектори като търговия на дребно, недвижима собственост, те влияят върху повишаване на потреблението“ (Христова-Балканска 2016 125). „Паричните преводи са не само израз на солидарността на емигрантите към техните близки, но и измерител на социалните връзки“ между емигрантските общности и България (Христова-Балканска 2016,126). Преводите от чужбина имат по-широк обхват на въздействие. „Те носят не само финансови и други ползи за близките; с течение на времето те се превръщат във фактор, благоприятстващ развитието на изпращащата страна (контакти, информация, нов социален опит)“ (Христова-Балканска 2016,126).

В научната литература се съдържа информация и други важен проблем - социалните отношения сред българската емиграция. Те „възникват между:

- индивиди от една и съща социална група (понякога определяна като общност / общество);
- индивиди или групи от хора, представители на различни общности / общества;
- индивиди (физически лица) и юридически лица.

Първите две се основават и регулират основно от възприетите морални норми, а последните – от съществуващи правни норми и институционалното устройство на страната“ (Калчев 2012б, 247). Анализирана е информацията за четири групи, според основната цел на тяхното напускане на България: работа; учение; да живее при свои близки (семейство); други причини (Калчев 2012б, 247-253). Разгледани са създадените отношения между България и емигрантските общности. Сведенията са анализирани в два аспекта. „От една страна се проследяват връзките и отношенията на завърналите се емигранти към процесите в България и с техните близки по време на тяхното пребиваване в чужбина, и от друга, информацията, която предоставят хората от семействата/домакинствата, които в момента имат свои близки дългосрочни емигранти“ (Калчев 2012б, 253-256).

Информация за обществения живот на българските общности зад граница, голяма част от които са формирани в рамките на Европейския съюз, е изложена в редица публикации. Представени са държавните институции и политическият курс към българите по света (Янев, 2017). Публикувани са сведения за съществуващите български сдружения, студентски дружества (Матанова, Гергова 2017; Янев, Пенчев 2017), православни църкви, църковни общности (Гергова 2017), училища (Кулов, Борисова, 2017), библиотеки, читалища, музеи, книжарници, клубове (Михайлова, 2017а), фолклорни формации, събори и хорове (Гергова, Матанова, 2017). Отбелязано е честването на националните (Гергова, Вуков, 2017), просветните (Борисова, Кулов 2017), религиозните и традиционните празници и обичаи (Михайлова, 2017б). Посочени са данни за организациите и изяви на българските емигранти в областта на изобразителното изкуство (Воскресенски, Янев, 2017). Описани са паметните места извън територията на България и почитането на националните герои зад граница (Воскресенски, 2017). Разгледано е състоянието на съществуващите

понастоящем емигрантски медии (Гергова, Борисова, 2017). Обърнато е специално внимание и на семейният живот и формираните приятелски кръгове в емиграция (Матанова, Вуков 2017).

Слабост на по-голяма част от научните изследвания е отсъствието на конкретен анализ на състоянието на отделна емигрантска общност. С безспорен научен принос са публикациите, пряко свързани с проблемите на българската диаспора в Испания. Разгледани са социално-демографските характеристики и трудовата реализация на българската емиграция в тази европейска страна (Зарева 2012б; Калчев 2012а). Представена е информация за паричните трансфери и доходи (Христова-Балканска/Минчев 2012). Дадени са сведения за социалните и личностни отношения в българската общност (Калчев 2012б). „Повече от две трети (69%) от емигрантите споделят, че на мястото, където живеят имат за съседи други българи-емигранти. Това създава условия за общуване между тях и 88% правят това много често...“ (Калчев 2012б, 256).

Историографският преглед е кратък. Той представя обобщена информация за българската литература, посветена на проблемите относно отношението между диаспора и глобализъм. Разгледани са отделни специализираните научни изследвания, в които са засегнати значими проблеми за българските емигрантски общности след 1989 г. Особено важно значение притежават тези от тях, които са публикувани след като България е присъединена към Европейския съюз на 1 януари 2007 г. Процесите на глобализацията са част от икономическата, политическата, социалната и културната същност на обединена Европа.

ЛИТЕРАТУРА

КИРИЛИЦА

Борисова, М. 2023. Диаспоризация мира как инструмент внешнеполитического влияния государств. - BULLETIN OF THE TAJIK NATIONAL UNIVERSITY. Series of economic and social sciences, 2023, 2, 262- 271.

Борисова, М., Кулов, Б. 2017. Български просветни празници зад граница. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 341-349.

Босаков, В. 2021. Глобализация – миграция - идентичност. <https://bojidarivkov.wordpress.com/wp-content/uploads/2021/09/d093d09bd09ed091d090d09bd098d097d090d0a6d098d0af-d09cd098d093d0a0d090d0a6d098d0af-d098d094d095d09dd0a2d098d0a7d09dd09ed0a1d0a2.pdf>

Воскресенски, В. 2017. Паметни места в миграция и почитане на национални герои. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 304-314.

Воскресенски, В./Янев, Й. 2017. Изкуство в миграция: институции и политики. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 192-208.

Вълкова, Р. 2010. Влияние на глобализацията в Европа и в България. – Научни трудове на Русенския университет, том 49, серия 5.2., 24-29.

Гароте-Санчес, Крюдер, Я, Теставерде 2021. Миграцията в България: предизвикателство и възможности. - <https://documents1.worldbank.org/curated/en/512351642775225124/pdf/Migration-in-Bulgaria-Current-Challenges-and-Opportunities.pdf>

Гергова, Л., Борисова, М. 2017. Мигрантски медии. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 239-262.

Гергова, Л., Вуков, Н. 2017. Национални и официални празници на мигрантите. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 289- 303.

Гергова, Я., Матанова, Т. 2017. Музика и танци: фолклорни формации, събори, хорове. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 167-191.

Гергова, Я. 2017. Български православни църкви и църковни общности в чужбина. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 119-137.

Денчев, С., Куманова, С., Казански, Н., Василев, Н. 2016. Изучаването на цивилизациите: път към истинската културна глобализация (Животворящото дърво на историко-културното развитие на човечеството) – Издател. Научно списание за книгата, година 17, кн. 3-4, 111-121.

Дуранкев, Б. 2016. Европейският съюз и бъдещият свят: предизвикателства и сценарии. – В: Икономически предизвикателства: миграция, глобализация, устойчивост, политики. Международна научна конференция. 21 – 22 октомври 2016 г. УНСС – София. София, 26-31.

Зарева, И. 2012а. II. Миграционни политики. 2.2. Миграционни политики в България. 2.2.3. Образователна политика на българската държава. – В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 57-70.

Зарева, И. 2012б. VII. Социално-демографски характеристики и трудова реализация на българската емиграция в Испания. 7.2. Сектор на заетост и заемана длъжност (трудова реализация) на българите в Испания. 7.3. Българи, учащи в Испания. – В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 206-219.

Зарева, И. 2016. България „износител“ на студенти. - В: Икономически предизвикателства: миграция, глобализация, устойчивост, политики. Международна научна конференция. 21 – 22 октомври 2016 г. УНСС – София. София, 203-212.

Знеполски, И. 2007. Глобализацията: културна и социална идентичност в периферните култури. - Култура, брой. 39 (2743).

Илиев, И. 2008. Глобализация, бедност, миграция. Варна.

Илиев, П. 2016. „Икономическа теория, религиозен екстремизъм и миграция в контекста на религиозния икономикс“ - В: Икономически предизвикателства: миграция, глобализация, устойчивост, политики. Международна научна конференция. 21 – 22 октомври 2016 г. УНСС – София. София, 375-382.

Калчев, Й. 2012а. VII. Социално-демографски характеристики и трудова реализация на българската емиграция в Испания. 7.1. Социално-демографски характеристики на българската емиграция в Испания - В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 201-205.

Калчев, Й. 2012б. IX. Българската диаспора - социални и институционални отношения. - В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 247-263.

Кулов, Б./Борисова, М. 2017. Български училища зад граница. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 99-118.

Маринов, В. 2007. Международната трудова миграция. - Научни трудове на УНСС, том. 2, 3-58.

Маркова, Е. 2012. II. Миграционни политики. 2.1. Миграционни политики на Европейския съюз. – В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 29-45

Матанова, Т., Вуков, Н. 2017. Семейство и приятелски кръгове в миграция. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 263-285.

Матанова, Я., Гергова, Л. 2017. Български студентски дружества зад граница. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 138-163.

Минчев, О. 2000. Глобализация и геокултура. – Култура, бр. 24, 23 юни 2000.

Михайлова, К. 2017а. Литература и книжнина: библиотеки, читалища, музеи, книжарници, клубове. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 209-238.

Михайлова, К. 2017б. Религиозни и традиционни празници и обичаи на българските общности в чужбина. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 315-340.

Мишева, М. 2012. II. Миграционни политики. 2.2. Миграционни политики в България. 2.2.1. Въведение. 2.2.2. Законодателна рамка на българската миграционна политика. – В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 46-56.

Пеовски, В. 2016. Развитие на миграционните икономически теории: между кохертност и еkleктичност. - В: Икономически предизвикателства: миграция, глобализация, устойчивост, политики. Международна научна конференция. 21 – 22 октомври 2016 г. УНСС – София. София, 128-137.

Петров-Митов, Г. 2008. Глобализация и миграция: проблеми и перспективи (Политиката на ЕС за управление на мобилността на работната сила). – Международна политика, брой. 3, 91-98.

Райчев, С./Маджурова, Б./Стоянова, Д. 2020. Влияние на глобализацията върху характера на работните места и заетостта. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив.

Семов, М. 2004. Глобализацията и националната съдба. София.

Христов, И. 2015. Българската национална самобитност в условията на глобализация. – В: Политологията пред глобалните и националните предизвикателства в началото на XXI век: юбилейна международна научна конференция, 23-24 ноември 2015 г. 25 години катедра и специалност Политология, 11-17.

Христова-Балканска, И./Минчев, В. 2012. VIII. Парични трансфери и доходи (Емпирични свидетелства на примера на завърналите се емигранти и на българите в Испания). - В: Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София, 221-246.

Христова-Балканска, И. 2016. Емиграцията и преките чуждестранни инвестиции: влияе ли българската трудова емиграция върху равнището на преките чуждестранни инвестиции в България? - В: Икономически предизвикателства: миграция, глобализация, устойчивост, политики. Международна научна конференция. 21 – 22 октомври 2016 г. УНСС – София. София, 120-127. Важна статия

Фоканов, Ю. 2008. Диаспора: к вопросу о концептуализации понятия в условиях глобализации. - Известия российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, № 60, 284-289.

Янев, Й./Пенчев, В. 2017. Сдружения на българите в чужбина. – В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 37-72.

Янев, Й. 2017. Държавни институции и държавна политика към българите по света. - В: Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, 73-98.

ЛАТИНИЦА

Fernández de la Hoz, P. 2004. Familienleben, Transnationalität und Diaspora. (ÖIF Materialien, 21). Wien: Österreichisches Institut für Familienforschung an der Universität Wien.

(Семеен живот, транснационалност и диаспора – преведено заглавието на публикацията на български език).

Jo, J. 2022. Global diaspora in the modern era: carving space beyond the borders, reshaping practices and belonging. - SSRN Electronic Jurnal, November, 1-4.

(Глобалната диаспора в съвременната епоха: оформяне на пространство отвъд границите, преобразяване на практиките и принадлежността – преведено заглавието на публикацията на български език).

Kühn, N. 2009. Wiederentdeckung der Diaspora. Gelebte Transnationalität russischsprachiger MigrantInnen in Deutschland und Kanada. Universitäts- und Stadtbibliothek. Köln.

(Преоткриване на диаспората: Преживяна транснационалност на рускоезичните мигранти в Германия и Канада – преведено заглавието на публикацията на български език).

Lassnigg, L. 2021. Internationalisierung, Europäisierung, Globalisierung und Weltgesellschaft in der Literatur zu Bildung und Bildungspolitik. Review Essay - Magazin erwachsenenbildung.at (2021) 42, 1-15.

(Интернационализация, европеизация, глобализация и световно общество в литературата за образованието и образователната политика – преведено заглавието на публикацията на български език).

Moosmüller, A. 2002. Interkulturelle Kommunikation in der Diaspora. Die kulturelle Gestaltung von Lebens- und Arbeitswelten in der Fremde. Waxmann Verlag GmbH, Münster.

(Межкултурна комуникация в диаспората. Културното оформяне на жизнената и работната среда в чужди страни – преведено заглавието на публикацията на български език).

Mundt, H. 2005. Migration in Zeiten der Globalisierung. Für alle Beteiligten kann eine Win-Situation entstehen: für die Migranten, den Aufnahmestaat und auch das Herkunftsland. - Internationale Politik (IP). März 2005, 32-36.

(Миграция във времена на глобализация. Може да възникне печеливша ситуация за всички участници: мигрантите, приемащата страна и страната на произход. – преведено заглавието на публикацията на български език).

Robertson-von Trotha. C. 2019a. Diaspora. Ein unterschätztes Thema. - Studium Generale. Forum Wissenschaft und Gesellschaft (FORUM). Universität Karlsruhe (TH) – Zentrale Einrichtungen (Zentrale Einrichtungen), 1-6.

(Диаспора. Подценявана тема– преведено заглавието на публикацията на български език).

Robertson-von Trotha. C. 2019b. Diaspora - Netzwerke globaler Gemeinschaften. - WIKAR-Report (Band 3); ZAK - Zentrum für Angewandte Kulturwissenschaft und Studium Generale Centre for Cultural and General Studies.

(Диаспора - мрежи от глобални общности – преведено заглавието на публикацията на български език).